

İNCİ GERDANLIKLAR (*)

عقود الجمان

Yazan

Şemsu'l-Hak Azimâbâdi
Ebu't-Tayyib Muhammed

Ceviren

Doç. Dr. Ali Osman KOÇKUZU
Hadis Anabilim Dalı

1. Yüce olan ve çokca bağışlayan Allaha hamd ederiz. Salat ve selâm, iyi kişilerin önderi kendi elçisine onun temiz âile efradına, hayırlı sahâbilerine olsun. Bütün bu (vazifelerden) sonra.

2. Bu küçük risâle, bazı dostların (istek belirten) imâ ve işaretlerine dayanılarak kaleme alınan; «kadınlara yazı öğretmenin dinimizce bir sakıncası olmadığına» dair bir eserdir. Ya Rab, bunu kabul et; bilen ve işiten sadece sensin.

3. *Soru*: Din âlimleri, «kadınlara yazı yazmayı ve bir şeyler kaleme almayı öğretmek dinen câiz midir? değil midir?» meselesinde ne buyururlar? Bu konudaki kat'î hüküm nedir? Ne emredilmiştir?

4. *Cevap*: Ya Rab, seni tenzih ederiz. «senin öğrettiğin dışında bizim hiçbir bilgimiz yok. Âlim sensin, hakim sensin.» (1)

5. Bilmek gerek ki; her iki hususta; yani yazı öğretmeğe müsâade ve onu yasaklama yönlerinde Peygamberimizden gelmiş haberler vardır. Fakat, yazı öğretmeğe cevaz olmadığı konusundaki haberler delil ve huc-

(*) Farsça kaleme alınmış olan bu risâlenin yazarı Hindli âlim Muhammed Şemsu'l-Hak Azimâbâdi (1273/1858)'dir. Bir soruya cevap tarzında kaleme alınan kitapçık, kadınların yazı öğrenmesi konusunu, müspet ve menfi istikâmetteki iki habere dayanarak inceler. Eser ile ilgili bir makâle için Bkz., Ali Osman Koçkuzu, Ukûdu'l-Cümân Fi Cevâzi Ta'limi'l-Kitâbeti li'n-Nisvân Adlı Eser Üzerine Bir Kaç Söz, Diyânet Dergisi, Cilt: XIX, 1983, sayı: 3, sayfa: 13- 22.

(1) Bakara sûresi, âyet: 32.

cet olacak güçte değildir. Ayrıca bu tür zayıf veya bâtıl haberler ile şer'î bir hüküm ispatı da yapılamaz. (2) Bu konudaki kat'î hüküm: «kadınlara yazı öğretmenin câizliği yönündedir.» Biz, durumun vuzûha kavuşup, hakikatın belirmesi için her iki yönün ve tarafın delil saydıkları rivâyetlerini baştan başa nakledelim.

6. Öyleyse bil ki; yazı belletmenin câiz olmadığı yolundaki rivâyetleri ibn Hibbân Kitâbu'd-Duafâ'da, Hâkim en-Neysâbûrî el-Müstedrek'te, Beyhakî ise Şuâbu'l-İmân adlı eserde tahrîc ettiler.

7. *İbn Hibbânın rivâyeti şudur*: «bize Amr oğlu Muhammet haber verdi ve dedi ki; bize İbrahim oğlu Abdullah oğlu Muhammet haber verdi ve şöyle söyledi; Dekkâk, Yezit oğlu Zekeriyâ oğlu Yahya bize haber verdi, Şamlı Ebû Abdillâh (diye tanınan) İbrahim oğlu Muhammet bize şunları söyledi: Şamlı İshak oğlu Şuayb; Âişe - Zübeyr - Urve tariki ile şu haberi nakletti. Âişenin belirttiğine göre Rasûl-i Ekrem (a.s.) demiştir ki; «Kadınları ğurfelere oturtmayınız. Onlara yazı yazmayı da öğretmeyiniz. Yün eğirmeyi ve Nûr sûresini belletiniz kâfi.» *İbn Hibbânın rivâyeti sona erdi.* (3)

8. Bu hadisin senedindeki **ŞAMLİ İBRAHİM OĞLU MUHAMMED** adlı şahıs, hadis uydurucularındandır ve ayrıca münkeru'l-hadis'tir. (4)

9. *Hâfız Şemsüddin Zehebî Mizânu'l-İtidâl* adlı ricâl kitabında onun

(2) Hicretin ilk yüzyılı içinde başlayıp günümüze kadar gelen devrede tatbik edilen ilim an'anesine göre, Peygamberimizi görmemiş olan müslüman nesiller, dini meselelerinin hallinde Kur'ân'dan sonra sünnete başvururlar. Daha geniş bir deyişle sünnetin geniş rahmeti içinde, Kur'ân ve hadislerin klavuzluğunu ararlar. Sahih bir hadis bulmak şartı ile bu metod, tıpkı meseleyi peygamberimizin huzuruna ve emirlerine arz etme, taşdiklerine sunma gibi sayılmaktadır. Müslümanlar ayrıca nizâa düştükleri konuları Allah'a ve O'nun elçisine sunmakla görevlidirler. Bu peygamberimizin sağlığında kendilerine arz etme şeklinde, vefatlarından sonra da sahîh sünnetine, sünnetin hakeemliğine sunma biçiminde değerlendirilmiştir. Sünnetle ihticâc işinde, hadisin veya sünnetin sağlam olması şarttır. Yazar buna temas etmektedir.

(3) Müstedrekte geçen haberin senedi şu râvileri ihtivâ etmektedir: (Ebû Ali el-Hâfız-Muhammed b. Muhammed b. Süleymân-Abdül-Vahhab b. Dahhâk-Şuayb b. İshak-Hişâm b. Urve-Urve-Âişe), Cilt. II, s. 396, Hind baskısından ofset, Beyrut, Zeylinde Hâfız Zehebînin Telhis adlı eserinin bulunduğu baskı.

(4) Munkeru'l-Hadis, hadis râvilerinin cerhinde kullanılan tabirlerinden biri olup, hadisi kabul edilmeyen, rıza gösterilmeyen kimse manasına gelir. Şiddet bakımından üçüncü mertebede bulunan tabir, zaifu'l-hadis, zaifun, hadisuhu munkerun, vâhin, za'afûh gibi tabirlerle aynı sırada yer alır. Talat Koçyiğit-Hadis İstilahları, s. 291. İleride de geçeceği üzere, «munker hadis rivâyet eder» tarzındaki bir cerhten farklı yanları bulunmaktadır.

terceme-i hâlini verirken şunları söyler: (5) «*Dâraikutnî* onun hakkında yalancıdır der. *İbn Adiyy* ise; «hadislerinin tamamı ğayr-i mahfûzdur; asilsizdir hükmünü verir.» *İbn Hibbân* da şunları söyler: «İ'tibâr içinde kullanma dışında, ondan hadis rivâyeti halal olmaz. Kendisi hadis uydurur. Hatta, İshak cġlu Şuayb'ten; Urve-babası - Âişe yoluyla: kadınları yukarı odalara oturtmayınız, yazı da öğretmeyiniz. Yün eğirmeyi ve Nûr sûresini öğretin kâfi ... hadisini merfû olarak nakleder.» *Sona erdi.*

10. *Şeyh İbnu'l-Cevzi, el-İlelu'l-Mutenâhiye (fi'lehâdis el-Vâhiye)* 'adlı kitabında şunları söyler: «bu hadis sahih değildir. Şamlı Muhammed b.İbrahim hadis uydururdu.» *Sone erdi.*

11. *Hâfız İbn Hacer el-Askalânî* de *Takrib*'te der ki: «Dimeşklî Alâ oġlu İbrahim oġlu Muhammed; Ebû Abdillâh ez-Zâhid munkeru'l-Hadistir.» *Sona erdi.*

12. Allâme *Safiyuddun Hazrecî* de *el-Hulâsa* adlı eserinde şunları söyler: «Muhammed b. İbrahim ed-Dimeşki'yi; Ebû Nuaym, *Dâraikutnî* yalancı olarak tanıtır. Ebû Hâtim ile Nesâî de mûtemed bir kişi olarak tevsik ederler. İbn Adiyy de der ki. «naklettiġi bütün hadisler asilsizdir; ğayr-i mahfûzdur.» *Soņa erdi.*

13. Allâme *Hazrecî*'nin az önceki sözünde geçen (Vessakahû Ebû Hâtim ve'n-Nesâî); «Ebû Hâtim ile Nesâî, mûtemed bir kişi olarak tevsik ederler» cümlesi; üzerinde düşünülmesi ve münâkaşa yapılması gereken bir konudur. Çünkü, *Ebû Hâtim* ile *Nesâî*'nin adı geçen şahsı mûtemed saydıklarını, ricâl kitaplarında nakleden hiç bir müellif yoktur. Aksine *İbn Hacerin Tehzib et-Tehzib*'inde, *Hâfız Zehebinin el-Kâşif ve Mizânü'l-İtidâl*'inde sadece cârih olan (râvinin işe yaramadığını belirten) âlimlerin sözleri vardır. *Nesâî* ile *Ebû Hâtim*'in yukarıda geçen müsbet fikirleri ise bu kitaplarda yer almamaktadır. Durum böyle olunca, - Allah daha iyi bilir ama - biz, *Hazrecî*'nin hatalarından biri (yâni müsâmaha) ile karşı karşıyayız demektir. Çünkü eserinin başka yerlerinde de bu tür yanlışmalara raslanmaktadır. Farzedelim ki hal böyledir; yani *Nesâî* ile *Ebû Hâtim* adı geçeni tevsik etmişlerdir, bu iki güçlü imamın tevsiki; müsbet görüş belirtmeleri.; *Dâraikutnî, İbn Hibbân, İbn Adiyy, Ebû Nu'aym* gibi diğer hadis hafızlarının menfi görüşleriyle (cerhleriyle) çelişmez. Çünkü diğerlerinin ki müfesser bir cerhtir. (6) Sebebi açıklanmış; gerekçeli bir cerhtir. *Hâfız*

(5) *Mizânü'l-tidâl*, III, s. 445. 7110. şahıs. Ayrıca şu bilgiler vardır: Kendisi zâhitlerdendir. İsmail b. Ayyâş ve Übeydullah b. Amr'dan rivâyetleri vardır. Ondan da; İbn Mâce, Ebû Ya'lâ hadis almıştır. Zehebî ayrıca şu sözleri ekler; Allah rahmet eylesin *Dâraikutnî* doğru söylemektedir. İbn Mâce ise onu tanıyamamıştır.

(6) Cerhte istifsâr için bkz., Hatîb Bağdâdî, el-Kifâye, s. 105-114/Müfesser cerh için bkz., Lukhnowî, er-Raf'u ve't-Tekmil, s. 65-87/Cerh ve ta'dilin bir şahusta birleşmesi, doğurduğu problemler ve alimlerin bu konudaki fikirleri için bkz., Ahmed Na'im,

usûlü bilgisi kâidelerine göre, «müfesser bir cerh, hâfız bir hadîşçinin tevsik ve ta'dilinden daima üstün tutulur, tercih edilir. Nitekim *İbn Salâh* - Allah ona rahmet kılsın - eserinde şöyle der: «...beşincisi şudur: bir râvi üzerinde cerh ve ta'dil birleşir (leh ve aleyhinde konuşanlar olur)sa cerh ifâde eden sözler tercih edilir, öne alınır. Çünkü ta'dil sahibi olan kişi, râvinin dış haline göre bir fikir yürütmüş olabilir. Cârîhte durum böyle değildir. O, muaddillerin bilmediği gizli durumlara da âşinâdır. Eğer müsbet kanaat sahipleri sayıca çoksa, bir görüşe göre râviyi müsbet tanımak gerekir. Fakat cumhurun tercihi olan görüş, cerhi tercih edip menfi kanaatı geçerli saymaktır.» (7) *Sona erdi*. Şu sözler de *İbn Salah*'ın adı geçen eserinde geçmektedir: «bir râvi hakkında tenkitçiler metrûku'l-Hadistir, kezzâbtır... gibi ifâdeler kullanmışsalar bu, râvinin hadisi geçersizdir, râvi olarak kendisinden hadis yazılamaz anlamlarına gelir.» *Sona erdi*. (8)

14. Allâme *es-Sehâvi*, *İrâkî Elfiyesi*'ne şerh olarak kaleme aldığı *Fethu'l-Muğis* adlı eserinde şöyle der: «...beşincisi cerh ile ta'dilin bir râvide çatışması (teâruzu) durumudur. Bu halde, âlimlerin cumhuru ta'dili değil cerhi öne almışlardır. Cerh ve ta'dili yapan bilginlerin sayıları aynı derecede olsun veya olmasın durum değişmemektedir. *İbn Salâh* bu görüşün doğruluğunu belirtir. *Fahrettin Râzi* ve *Âmidî* gibi usûlcüler de bu fikrin doğruluğunu belirtmişlerdir. *el-Hatip*, sayılar denk olursa cerhin tercih edileceği konusunda âlimlerin söz birliğinden bile bahseder. Nitekim *İbn Salâh*'ın ifâdesi de buna işaret etmektedir. *İbn Asâkirin* şu sözü de bu manaya hamlolunabilir: «âlimlerin fikir birliği ettiklerine göre, bir râviyi cerheden tenkitçinin sözü, onu ta'dil edenin sözünden daha üstün tutulur. Fakat cerhin müfesser olması; açıklanması şarttır.» *Özet olarak yapılan nakil sona erdi*.

15. *Molla Ekrem Sindi Şerhu'-Şerhte* der ki: «cerh, ta'dilden önde gelir. Bir gurup âlimin şartsız olarak ileri sürdükleri mutlak manadaki kanaatleri budur. Zira cârîh olan zatta, râvi hakkında müspet görüş belirtir; onu ta'dil eden muaddilin muttali olamayacağı bilgiler mevcuttur. (9)

Tecrid Tercemesi, I, s. 374-376. Naim bey şunları da söyler: «sahih ve meşhur olan kavle göre, ârif tarafından edilen ta'dil, ğayr-i müfesser olarak yani sebep zikredilmeksizin de olsa makbuldür. Cerh ise sebebi beyan edilmeden tasdik olunamaz. Bu, fukaha ile eimme-i ehl-i hadisin kavlidir.» A.g.e., s. 396.

(7) Yazar cümlelerin bir bölümünü eserine almamıştır. Bkz., *İbn Salâh*, *Ma'rifetu ulûmi'l-Hadis*, s. 89, Nurettin İtr neşri.

(8) A.g.e., s. 113.

(9) Râvilerin adalet ve zapfı hakkında, onları çok iyi tanıdığı için menfi kanaat belirten mütehaşsıs hadis bilgini'ne cârîh denilir. Eğer aynı zat başka râviler hakkında müspet görüş belirtirse o zaman muaddil diye tanınır. Daha geniş bilgi için; *Hadis Istılahları*, s. 69-71.

Cârih olan zat, müspet görüş belirten kişinin, râvinin dış hali ile ilgili olarak vereceği haberlerde daima onu tasdik eder. Fakat cârihin bizzat kendisi, râvi olan şahsın gizli hallerini de ayrıca bilir. Onları ortaya döker. Diğerleri ise bunları bilmezler. Evet, eğer müaddilin reddedebileceği bir kuşura el atarsa, o durumda bir çatışma söz konusu olur. Fakat çatışma ancak şöyle olur: teâruz açık olarak belirirse, meselâ cârih za'fin sebebini (falanca râvi yalan ile müttehemdir, unutkandır) diyerek açıklarsa, o takdirde cârihin sözü mukaddemdir. *Bukâ'î* de, *İrâkî Elfiyesi*'ne yazdığı hâşiyesinde buna benzer görüşler belirtir.

16. *Hâkimin* rivâyeti olan haber ise şöyledir: «bize Hâfız Ebû Ali haber verdi ve dedi ki, bize Muhammed b. Muhammed b. Süleymân nakletti ve dedi ki, bize Dehhâk oğlu Abdül-Vehhâb haber verdi, bize İshak oğlu Şuayb; «Hişâm - babası - Âişe tarikiyle Peygamberimizin... dediğini nakletti.» Müeellif daha sonra verdiği bu hadis hakkında: «bu hadisin isnadı sahihtir. *Beyhakî Şuabu'l-İmânda Hâkimden* bu tarikle tahrîc etmiştir» ifadesini kullanır.

17. Bu rivâyetin senedinde Dehhâk oğlu Abdül-Vehhâb (10) geçmektedir. *Zehebî Mizân* adlı eserinde bu *Abdül-Vehhâb* hakkında şunları söyler: «Ebû Hâtim bu adamın yalancı olduğunu belirtir. Nesâî ile diğer bir takım âlimler de onu metrûk sayarlar. Dârakutnî, onu münkeru'l-Hadis olarak tanıtır. Buhârî ise aynı zat için: «bir takım acâib nesnelere rivâyet eder» ifâdesini kullanır. *Sona erdi*.

18. *Şeyh Celâlettin es-Suyûti el-Leâlî'l-Masnû'a fî'l-Ehâdisi'l-Mevdû'a* adlı eserinde şöyle konuşur: «Hâfız İbn Hacer el-Etrâf adlı kitabında, Hâkimin bu hadis hakkında sahihu'l-İsnâd dediğini naklettikten sonra der ki: bilâkis râvi Abdül-Vehhâb metrûktür. Muhammed b. İbrahim eş-Şâmî, Şuayb b. İshak tariki ile gelen rivâyetlerde onun mütâbiidir. (11) Ayrıca İbn Hibbân mezkûr İbrahim'i, hadis uydurmakla suçlamıştır.» *İbn Hacerin sözü sona erdi*.

19. *el-Hulûsa* adlı eserde şu ifâdeler vardır: «Dârakutnî metrûktür dedi.»

20. *Hâfız Beyhakî*'nin diğer rivâyeti ise şöyledir: «Katâde oğlu, Ebû Nasr bize haber verdi ve dedi: bize Ebu'l-Hasen diye anılan es-Serrâcin oğlu Muhammed haber verdi; bize Mutayyin haber verdi ve dedi ki: bize Muhammed b. İbrâhim eş-Şâmî haber verdi: Dimeşki İshak oğlu Şuayb

(10) *Mizânul-İ'tidâl*, I, s. 679-80, 5316. şahıs, Buhârî kendisini tanıtırken (indehü acâib) deyimini kullanmaktadır. Ayrıca Buhârî örnek haberlerini nakleder ve Ebu'l-Hâris es-Sulemi olarak künyelendiğini belirtir.

(11) *Hadis İstilahları*, s. 336.

bize (Urve - oğlu - Hişâm - babası - Âişe) tariki ile haber verip... dedi. (hadisi aynen zikretti). Beyhakî bu rivâyetin sonunda: bu hadis, bu isnat ile münkerdir demektedir.» *Sona erdi.*

21. Bu hadisin senedinde de Şamlı Muhammed b. İbrahim vardır. Ve bu râvî, *kâbil-i ihticâc* bir kişi değildir.

22. *İbn Hibbân da Kitâbu'd-Du'afâ* adlı eserinde bu hadisi bir başka senetle rivâyet etmiştir. Rivâyet şöyledir: «Bize Sehl oğlu Ca'fer haber verdi ve dedi ki: bize Nasr oğlu Ca'fer haber verdi, bize Giyâs oğlu Hafs; (Leys-Mücâhit-İbn Abbâs) senediyle; merfû olarak rivâyet ettiğine göre, Peygamber efendimiz şöyle demiştir: kadınlarınıza yazı öğretmeyiniz. Onları yukarı odalara oturtmayınız. Yün eğirmek kadın için, seyâhat de erkek için ne hayırlı iştir.» *Sona erdi.*

23. Bu hadisin senedinde Nasr oğlu Ca'fer(12) vardır. *Zehebî el-Mizan'* da diyor ki: «Ca'fer b. Nasr, Zeyd oğlu Hammâddan ve diğer kişilerden rivâyette bulunur. Yalanla müttehemdir. Asıl adı: Ebû Meymûn el-Anberî'dir. el-Kâmil adlı eserin sahibi İbn Adıyy, onun adını verir ve hakkında şunları söyler: sağlam râvilere ait gibi göstererek, bâtil haberler rivâyet eder.»

24. Zehebî bunlardan sonra aynı zatın üç ayrı rivâyetini nakleder. Onlardan biri de *İbn Abbâs'a* nisbet ettiği bu hadistir. *Zehebî* daha sonra şöyle devam eder: «bunlar hep bâtil şeylerdir.» «Şeyh İbnu'l-Cevzi el-İlelu'l-Mütenâhiye'de şunları söyler: «bu sahih değildir. Ca'fer b. Nasr, mâteber ravilerin ağzından asılsız sözler (bevâtil) uydurup nakletmekle tanınmıştır.» *Sona erdi.*

25. *Keşfu'l-Ahvâl fi Nahdir'ricâlde* şunlar yazılıdır: *Ca'fer b. Nasr Ebû Meymûn el-Anberî el-Kûfi*; sika râvilerin ağzından asılsız sözler yaymakla şöhret yapmıştır. *Hafs b. Giyâs, Hammâd b. Zeyd* gibi şeyhlerden hadis dinlemiş ve onlardan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de, *Ca'fer b. Sehl* rivâyette bulunur. *Sona erdi.*

26. Bütün bu rivâyetler; yani yazı yazmanın öğretilmesini kadınlara tamamen yasaklayan haberler, geldikleri bütün tarikler bakımından *ma'lûldürler*. İçlerinde hiç biri ile bir fikir ve çözüm savunulamaz. Hiç biri de delil olarak kullanılamaz. Allah en iyi bilir.

27. Kadınların yazı öğrenmelerine cevaz verenlerin istidlâllerinde kullandıkları hadis, Şifâ bnt. Abdillâh hadisi olup; Ebû Dâvud, Ahmed b.

(12) Ebû Meymûn el-Anberî el-Kûfi. Zehebî bu şahsı tanıtırken hadisi de zikreder. Fakat rivâyet farklıdır: «Lâ tuallimû nisâeküm el-kitâbe, va lâ tuskinûhunne el-Alâli. Hayru lehvi'l-Mar'e el-Miğzal. Ve hayru lehvi'r-Racül es-Sibâha.» Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I, s. 419-420, 1541. şahıs.

Hanbel Nesâî, Taberânî gibi alimler tarafından rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvûd sünenindeki hadis şöyledir: (13)

«Bize İbrahim b. Mehdi el-Masîsî haber verdi. Dedi ki: Bize Ali b. Misher (Müşir), (Abdül-Aziz b. Ömer b. Abdil-Aziz-Sâlih b. Keysân - Ebû Bekr b. Süleymân b. Ebî Hasme - Şifâ bnt. Abdillâh) senediyle şunu rivâyet etti. Şifâ dedi ki: ben Hafsa'nın yanında iken Peygamberimiz geldi ve bana dedi ki: «sen, yazıyı bellettiğin gibi şu (bizim) Hafsaya, karınca (nemle) duasını da belletsene!». (14) *Sona erdi*.

Burada zikri geçen *Nemle*; insan vücûdunda, yanlarında çıkan, ona eziyet veren bir çıban veya bir yara adı olup, vücûtta karınca yürüyor hissi uyandıran bir rahatsızlığa da sebep olur. *Nemle konusunda* sahih olan görüş bu izah şeklindedir. Bazıları farklı yorumlasalar da (15) doğrusu budur. Allah en iyi bilir.

28. Bu hadisin ricâli ise şöyledir :

İbrahim b. el-Mehdi el-Masîsî (el-Missîsî)yi ele alalım. *Hulâsa'da* müellif şunları söyler: *Ebû Hâtim* bu zatı mütemed saymıştır. *Zehebî Mizân-ı'l-İtidâl'de* (16) der ki: bu râviden *Ahmet* ile *Ebû Âsım* rivâyet ettiler. *Ahmet* sika olduğunu söyledi. *Ukaylî* ise şunları söyledi: bu adam, bir takım münker haberler rivâyet etmiştir. *Ukaylî* daha sonra, *Yahya b. Meinin* bu zat hakkında; «İbrahim b. Mehdi münker haber rivâyet etmiştir dediğini de sözlerine ekler.» *Sona erdi*.

29. *Takripte*, adı geçen râvi hakkında şu bilgiler verilmektedir: «bu adam, onuncu tabakadan, makbûl bir râvidir.» *Sona erdi*.

30. (Ey okuyucu) sen, «İbn Ma'in ve Ukaylî bu adam hakkında münker hadis râvisi hükmünü verdikten sonra, cerh gerçekleştigi için artık başka bilgiye lüzum yoktur» dersin, Allahın izniyle ben de derim ki: «İbrahim b. Mehdi mütemed ve sika bir râvidir. Şöyle ki; Ebû Hâtim ve Ebû

(13) Ebû Dâvud: Kitâbu't-Tıbb, bâb: 18/Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, el-Musned, VI, s. 372.

(14) Müellif, hadisin Arapça metnini verdikten sonra onu Farsçaya çevirerek izahı bir metin daha verir. Biz Türkçe olarak naklettiğimiz için, Farsça geniş metni almadık.

(15) *Nemle*: «insanın böğründe çıkan bir nevi yara.» İbnü'l-Esir, en-Nihâye, V, s. 120. Şifâ hadisinde geçen *Rukyetu'n-Nemle* deyimini ile-bazılarına göre bir bilmece anlamı kastedilmektedir. Şaka için kullanılır. Kadınlar arasında, fayda ve zararı olmayan söze bu ad verilir. İbnü'l-Esirin ifâdesine göre bunun bir söyleniş biçimi de vardı. Müellif bazı bilgilerin sözlerini ve görüşlerini paylaşarak açıklamayı şu sözlerle bitirir: «fe erâde sallallâhu aleyhi ve sellem bi hâzel-makâli te'nibe Hafsa. Liennehû elkâ ileyhâ sîrrân feefsethu.»

(16) Vefat tarihi H. 225, Ebû Hâtim, hakkında sikadır der. Kelime el-Missîsî tarzında da harekelenmektedir, *Zehebî, Mizân*, I, s. 68. 226. şahıs.

Âsım gibi iki âlim onu tevsik etmiştir. Diğerlerinin, munker hadisler rivâyet etmiştir sözü, adamın mûtemet bir kişi oluşuna bir zarar vermez. Çünkü hadisçilere göre, (O münkeru'l-Hadistir) sözüyle, (bir takım munker haberler rivâyet etmiştir) sözleri arasında büyük fark vardır.» (37)

31. *Allâme Şemseddin es-Sehâvî Fethu'l-Muğiste* şöyle der: «şeyhimiz der ki, muhaddislerin kullandıkları; metrûk, sâkit, fâhişu'l-ğalat, munkeru'l-Hadis gibi ifadeler; zaif, leyse bi kaviyy, fiyhi mekâl gibi ifâde-lerden çok daha güçlü bir cerh ifade eder.»

32. *İrâkî* ise, *İhyâ'ya* yaptığı büyük tahricinde şunları söyler; «çok defa râvi hakkında da munker lafzını kullanırlar. Bir tek hadis veya bir kaç hadise sahip (az-hadisi olan) bir kişi ise râvî, onu ifâde etmek için bu tabiri seçerler. Zehebî şunları söyler: hadisçiler munkeru'l-Hadis de-yimi ile, o şahsın bütün hadisleri değil, bazıları munkerdir; pek çok rivâyeti var ama sadece bazıları munkerdir manasını kastederler. Sehâvinin belirttiğine göre, sika bir zat zayıf râvilerden munker hadis rivâyet etmiş ise yine bu tabir kullanılır. Hâkim der ki: Dârakutnî'ye «Süleymân b. bnt. Şurahbil nasıldır?» dedim, sikadır diye cevap verdi. «Munker hadisleri hiç mi yok?» dedim, o bana: zayıf kişilerden bu munker haberleri rivâyet eder, ama kendisi mûtemed adamdır.» dedi.

33. *Şerhu'l-İlmâm'da İbn Dakik el-'İyd* şunları söyler: hadisçilerin (o adam munker hadisler rivâyet eder) şeklindeki mutlak manadaki tenkitleri o ravinin rivâyetinin terkedilmesi gerektiği manasına gelmez. «*Munkeru'l-Hadis kişidir*» denecek kadar çok miktarda munker hadis rivâyet etmesi gerekir. Çünkü bu sıfat iki ayrı mana ifâde eder: birisi; «hadisleri terkedilir» demektir. Diğerisi ise; «her zaman değil bazan munker hadis nakleder» anlamıdır. Nitekim *Ahmet b. Muhammet b. Hanbel*, râvi *Muhammet b. İbrahim et-Teymî* hakkında; «Munker hadisler rivâyet eder» der. Halbuki bu zât, *Buhârî* ile *Müslimin*, üzerinde ittifak ettiği kişilerdendir. *İnnemâ'l-A'mâl bi'n-Niyyât* hadisinde kendisi tek mercidir. Yine *Ahmed b. Muhammed b. Hanbel*, *Zeyd b. Ebî Uneyse* hakkında şunları söyler: «hadislerinden bir kısmında nekâret (munkerlik) vardır.» Fakat kendisi, *Buhârî* ile *Müslimin*, rivâyetinde mutemed saydıkları kişilerdendir. (Şahısların değerlendirilmesi konusunda, *Buhârî* ile *Muslim*, sözleri dinlenen otorite kişilerdir.) *Sona erdi.*

34. Bunlar bir tarafa, *İbrahim b. Mehdinin* ayrıca mütâbii de vardır. Bu zat, *Neseinin Sünen-i Kubrasında* rivâyetleri olan bir kişidir. *Ebû'l-Hasen Ali b. Mushir el-Kuraşî el-Kûfî* adlı hadis hâfızı hakkında ise; «İbn

Ma'in bu zatı mûtemed kabul etmiştir» denilmektedir. Bu bilgiler aynen *el-Hulâsa*'da ve diğer bazı kitaplarda vardır.

35. Abdül-Aziz b. Ömer b. Abdil-Azizin durumuna gelince; o da sika bir kişidir. Altı büyük hadis kitabının imamları ondan hadis rivâyet ettiler. *Hulâsa* adlı eserde şöyle denilmektedir: «Bu zatı Ebû Dâvud ve İbn Ma'in sika olarak tanıtmıştır.» *Sona erdi*.

36. *Mizânul-İ'tidâl*'de ise şu bilgiler vardır: «onu bir gurup alim tevsik ederken, sadece Ebû Mish'er zayıf tanıtmıştır.» *Sona erdi*.

37. *Hâfız İbn Hacer Fethu'l-Bârî* mukaddimesinde diyor ki: «Abdül-Aziz b. Ömer b. Abdil-Aziz b. Mervân el-Emevî, Medinede yerleşmiş bir kişidir. İbn Ma'in, Ebû Dâvud, Nesâî, Ebû Zür'a, İbn Ammâr onu mûtemed saymış ve İbn Ammâr; alimler arasında onun hakkında ihtilâf yoktur» demiştir. el-Hattâbî, imâm Ahmetten şunları nakleder; «bu zat ehl-i hifz değildir.» Bu sözü ile «mahfûzâtı geniş değildir» demek istemektedir. Yoksa ifâde başka bir manaya gelmez. Çünkü Yahyâ b. Ma'in bu râvî ile ilgili olarak; «bu zat mûtemedir, sebtir, az rivâyeti vardır» şeklinde konuşur. Ve şunları ilâve eder; «Ebû Hâtim de onun hakkında; Yuktebu hadisuh demiştir.»

Ebû Mishere dayanarak sadece *Meymûn İbn el-Asba'* onun hakkında, «zaifü'l-hadis» deyimini kullanır. *Yakub b. Sufyân* da; «...Ebû Nu'aym bize rivâyet etti; sika bir zat olan Abdül-Aziz bize rivâyet etti ki...» der.

38. Bütün bu ifâdeler gösteriyor ki, *Abdül-Azizin* tevsiki (râvî olarak sağlam bir kişi oluşunun tasdiki), hadisçilerin cumhuruna ait bir kanaattir. Bu alimler arasında; *Yahya b. Ma'in, Ebû Dâvud, Nesâî, Ebû Zür'a, Ebû Nuaym, Ebû Hatim, İbn Ammâr* gibileri de vardır. Hatta *İbn Ammâr* şöyle konuşur: «Abdül-Azizin sağlamlığında, âlimlerin ihtilâfı yoktur.» Delilsiz olarak tek başına Ebû Mish'erin onu zayıf tanıması kâle alınmaz.

39. Sâlih b. Keysân el-Medenî. «Bu zatı mûtemed sayanlar; İbn Ma'in, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel ve bir gurup diğer âlimdir. Celalettin Suyûtî'nin, el-Muvatta'nın râvileri hakkında kaleme aldığı *İs'âfu'l-Mubatta'* adlı eserde, el-Hulâsa'da ve diğer bazı ricâl kitaplarında bu husus böylece belirtilmektedir» der.

40. Ebû Bekr b. Süleymân b. Ebî Hasme el-Medenî için *Takrip*'te; «sikadır, nesep ilmine vâkıftır cümlesi kullanılmakta, el-Hulâsa'da ise; «Zührî, onun Kureyş âlimlerinden olduğunu ifâde etti» denilmektedir.

41. Şifâ bnt. Abdillâh adlı râvî hanım; ilk mühâcirlerden bir kadın sahabidir. *Hâfız Cemâlettin el-Mizzî Tuhtetu'l-Esrâf*'ta şöyle der; «Şifâ bnt. Abdillâh b. Abdi Şems. kendisine Şifâ bnt. Abdillâh b. Hâşim b. Halef b.

Abd Şems el-Kuraşîyye el-Adeviyye de denilir. Bu hanım, Süleymân b. ebî Hasmenin anasıdır.» *Ahmet b. Sâlih el-Mehâfilîl* diyor ki: «bu hanıma çoğu kez sadece Şifâ denilir. İlk mühâcir kadınlardandır.» *Sona erdi.*

42. *Hâfız İbn Hacer, el-İsâbe fi ma'rifeti's-Sahâbe*'de der ki: «Şifâ hicretten önce müslüman oldu. İlk mühâcir kadınlardandır. Rasûl-i Ekrem'e bey'at etmiştir. Sahabe kadınlarının zeki ve ileri gelenlerindedir. Peygamberimiz kendilerini ziyârete giderler, evinde kuşluk uykusuna (kaylûleye) yatarlardı. Hatta bu hanım, efendimizin uyuması için, ayrı bir izar ve yatak da tedârik etmiştir. Bu yatak ve izârı onun çocukları muhâfaza etmiş, bilâhare' vâli Mervân b. el-Hakem onlardan almıştır. Peygamberimiz bu hanıma: «Hafsaya, yazı öğrettiğin gibi şu nemle rukyesini de öğret» buyurmuştur. Ayrıca Medine-i Münevverede hakkâklar çarşısında ona bir ev tahsis etmiş, o da oğlu Süleymân ile oraya yerleşmiştir. İmâm Ömer b. el-Hattâb, onun görüşünü ve fikrini başkalarından üstün tutar, onu görüp gözetir, faziletini takdir eder, bazan da pazar yeri hizmetlerinde görevlendirirdi.» *Sona erdi.*

43. *Ahmet b. Muhammed b. Hanbel* bu Şifâ hadisini *Müsnedinde* (18) rivâyet ederken, *Ebû Dâvut* ile *Abdül-Azîm el-Munziri* kitaplarında bundan söz etmezler. *Şevkânî* ise *Neylu'l-Evtârda* şunları söyler: «Şifâ hadisi konusunda Ebû Dâvud ile Münziri sükût ettiler. Bu hadisin ricâli, İbrahim b. el-Mehdi el-Masîsî hariç hep Buhârî sahihinin râvileridir. İbrahim de sika bir adamdır.» *Sona erdi.*

44. *Kemâlettin Demiri, Hayâtu'l-Hayavân'da* şöyle konuşur: «Ebû Dâvudun rivâyet ve Hâkimin de sahihtir deyip naklettiğine göre peygamberimiz; Şifâ bnt. Abdillaha, «Hafsaya yazı öğrettiği gibi nemle rukyesini de öğret demişlerdir.» *Sona erdi.*

45. *Hâfız İbn Hacer İsâbe*'de der ki: «bu hadisi Ebû Nu'aym Taberânî'den şu tarikle nakledip eserine alır. «Sâlih b. Keysân - Ebû Bekr b. Süleymân b. ebî Hasme). Hadis şöyledir: Şifâ bnt. Abdillâh şöyle dedi: ben Hafsanın yanında oturuyordum. Rasûl-i ekrem geldi ve: yahu sen yazı öğrettiğin gibi, nemle rukyesini de Hafsaya öğretsen ne olur sanki?» dedi. *Sona erdi.*

46. *Nesâî, Sünen-i Kübrâsının* tıbbâ ait olan kitabında şöyle rivâyet etmiştir. «Bize İbrahim b. Ya'kub, Ali b. Abdillâh el-Medenî'den nakletti. Bu zat ise, Muhammed b. Bişr'den, o Abdül-Azîz b. Ömer b. Abdil-Azîzden, o da Sâlih b. Keysân'dan, o da Ebû Bekr b. Süleymân b. ebî Hasmeden, o da Şifâ'dan adı geçen hadisi rivâyet ettiler.» Aynı tarzdaki bir rivâyeti, *Hâfız Cemâlettin el-Mizzî Tuhfetu'l-Eşrâf'ta*, *Şevkânî* ise *Neylu'l-*

Evtârda aynı senetle *Nesâî*den naklettiler. Bu hadis aynı zamanda sahi-
hu'l-İsnattır. Senet ricâlinden olan *İbrahim b. Ya'kûb b. İshâk el-Cüzecânî*
 (bu zat *Hâfız Ebû Ya'kûb* diye de tanınır) hakkında, *Nesâî* ve *Darakutnî*,
 müsbet fikir ileri sürmüşler ve *Dârakutnî*: «tasnif sahibi hadis hâfızların-
 dandır. Nasibilikle damgalanmıştır. İmam Ahmet Dimeska ona mektup
 yazar, ikramda bulunurdu.» demiştir. Bu zat hakkında *el-Hulâsada* ve di-
 ğer kitaplarda aynı ifâdeler yer almaktadır. Nâsibilikle suçlanması ona za-
 rar vermez. Çünkü bu zikrettiğimiz *Şifâ* hadisi onların mezhebini güc-
 lendiren bir hadis değildir. Binaenaleyh mahzur teşkil etmez. Bu, usulde
 tekrâr etmiş bir kâidedir.»

47. *Ali b. Abdillâh el-Medîni'nin* durumuna gelince; «Bu zat, hakkın-
 da *İbn Hacer Takripte* der ki: «bu râvi sikadır, septtir. Çağında hadiste ve
hadislerin illetleri bilgisinde en üstün âlim odur. *Buhârî* onun hakkında:
 «sadece onun yanında kendimi küçük gördüm» demiştir. Hocası *İbn Uyey-
 ne* ise; «onun benden öğrendiğinden çok, ben ondan öğrenirdim» sözle-
 riyle onu tanıtmıştır. *Nesâî* ise; «Allah onu hadis için yarattı» buyurur.

48. *Muhammed b. Bişr el-Abdî*. Hadis hâfızı alimlerdendir. *Hulâsa'da*
 belirtildiğine göre, *İbn Ma'in* onun hakkında müspet görüş belirtmiştir.
 Geri kalan râvilerin terceme-i halleri yukarıda geçmiştir.

49. Artık, *Şifâ bnt. Abdillâh* hadisinin sıhhati hakkında söylenecek
 bir söz kalmadı. Ama şüpheli ve mücâdeleci tabiata sahip bir insan, sa-
 hih olan bu hadisi reddedip, asılsız olan diğer uydurma haberi alıp onun-
 la amel edebilir. Bu mümkündür. Hak tanımayanların usûlü zaten budur.»
 Biz Allaha aitiz ve ona döneceğiz. (19)

انا لله وانا اليه راجعون

50. Buraya kadar yazdıklarımız, hadisin tahkiki ve tenkidi ile ilgili
 hususlardı. İmamların konu ile ilgili görüşleri ise şöyledir: *Allame Erdebî-
 lî*, *Mesâbih* şerhi *el-Ezhârda* der ki: «Hattâbî diyor ki: bu hadisin delâle-
 tine göre hanımlara yazı öğretmek mekrûh değildir.» *Sona erdi. Zâdu'l-
 Me'âdda Hâfız İbnul-Kayyim* der ki: bu hadis, hanımlara yazı öğretmeğe
 müsâade olduğuna delildir.» *Sona erdi*.

Allâme Şeyh *İbn Teymiyye*, *Munteka'l-Ahbârda* diyor ki: «bu hadis,
 kadınlara yazı öğretmenin câizliğine delildir.» *Sona erdi*.

51. Bu meseleyi güçlendiren haberlerden biri de, *Buhârî'nin el-Ede-
 bu'l-Müfret* adlı eserinin (*Bâbu'l-Kitâbe* ile '*n-Nisâ* ve *cevâbühünn*) bölü-

münde zikrettiği Hz. Âişe ile ilgili şu hadistir; «Ebû Râfi' bize rivâyet edip dedi: Ebû Usâme rivâyet edip dedi ki: bize Talha kızı Âişe rivâyet edip şöyle konuştu: ben Hz. Âişenin himâyesinde idim. Her bölgeden gelen oluyor; yaşlılar benim ona yakınlığımı bildiklerinden ikide bir bana geliyor, gençler de evi arayıp beni buluyorlardı. Etraftan bana mektup yazanlar da olurdu. Ben de (Hz. Âişeye) teyze, bu falan kişinin mektubu, şu da hediyesi diye ona arz ediyordum. Âişe validemiz de bana: sen onlara karşılık ver; cevaplandır ve teşekkür et yavrucuğum. Eğer verecek bir şeyin yoksa söyle bana vereyim derdi ve birşeyler getirirdi.» Arzettiğimizi gibi *Buhâri* bunu *el-Edebu'l-Mufredinde* zikreder. (20) Tarih kitaplarını mutalaa edince de görüleceği üzere, geçen asırlarda hanımlar yazı yazmışlar ve bu işten, zamanın islâm bilginleri onları menetmemiştir. Hatta yazı bilen, ilim ve amel sahibi olan hanımlar bile yetiştirdiği çok olmuştur.

52. *Kadı Ahmed b. Hallikân, Vefeyâtü'l-A'yân'da* şunları yazar: «Fahru'n-Nisâ Şehde bnt. Ebî Nasr Ahmet b. el-Ferec b. Ömer el-İberî el-Kâtibe; Bağdatta doğmuş ve orada ölmüştür. Aslen Dineverlidir. İlim sahibi hanımlardandır. Güzel yazı yazardı. Çok kişi ondan hadis dinlemiştir. (*Esağir*) ile (*Ekâbir*)i birlikte ihtivâ eden *âli isnada mâlik*dir. Kendisi: *Ebu'l-Hattab Nasr b. Ahmed el-Batarvânî* ve *Ebû Abdillah el-Huseyn be Ahmet b. Talha en-Nî'âlî* ve *Talha b. Muhammed ez-Zeynebî'den*, diğer bir takım kişilerden hadis dinledi. Bu hocalar arasında, *Ebu'l-Hasen Ali b. Huseyn b. Eyyûb, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Abdil-Kâdir b. Yusuf, Fahru'l-İslâm Ebû Bekr b. Muhammed b. Ahmed eş-Şâsi* de yer almaktadır. Şöhreti yaygın bir hanımdır. H. 574 yılı, Muharreminin 13. pazar günü, ikindi sonu vefat etti. *Ebzer* kapısı denilen yerde toprağa verildi. Yaşı doksanı geçmişti. Allah ona rahmet etsin. (21)

53. *Allâme Mukri, Nefhu't-tıyb* adlı Endülüs tarihinin ikinci cildinde şunları yazar: *Kurtubalı Ahmed kızı Âişe; İbn Hibbân el-Muktebes'te* der ki; çağında Endülüs erkekleri arasında ilimde, fende, zekâ ve anlayışta, edebiyatta, şiir ve feshatta ona denk kimse yoktu. Endülüs devlet adamları ve idârecileri onu öger, ona hürmet eder; kendisine yapılan halk müracaatlarını yerine getirmek üzere ilgili kişilerle rahatça görüşürdü. Güzel bir yazısı vardı, mushaf yazardı. *Bekâr* olarak H. 400 yılında vefat etti.

(20) Buhâri, *el-Edebu'l-Mufred*, s. 287, bb: 524. (trc. Fikri Yavuz, *Ahlâk Hadisleri*, II, s. 482. Hadis numarası: 118. Mütercim, hadiste geçen teaahhâ fiilini kardeşlik bağ kurma tarzında çevirmektedir. Fakat bu, bir dikkatten kaçma (zühûl) olsa gerektir. Çünkü hadis lügâtleri böyle bir mana vermemektedirler. Bkz., *Nihâye*, I, s. 30).

(21) İbn Hallikân, *Vefeyât*, Kâhire, 1367-1948, II, s. 172. Eserin nâsiri *Ebzer* kelimesinde râ ile zây harflerinin yerlerini değişik okumaktadır. Dipnot: 2.

54. *el-Mağrib* adlı eserde de : «asrının hârikası hanımlardan olup, Ebû Abdillâh et-Tayyib amcası idi.» denilmektedir. Amcasından daha güçlü bir şairdi denilse sezadır.» *Sona erdi*.

55. Yukarıdaki nakledilen rivâyetlerden anlaşıldığına göre: *Şifâ bnt. Abdillâh, Hafsa* validemize yazı öğretmiştir. Rasûl-i ekrem (a.s.) de bunu memnûniyetle tasvip etmiştir. Gerek Peygamberimizden sonra, gerekse sahâbe zamanında ilim sahibi yüksek tabaka (eşrâf) kadınları yazı biliyordu. Yasak ifâde eden hadisler uydurmadır. Asılsızdır. ve *ebâtîl* nev'inden haberlerdir. *Ebû Abdillâh el-Hâkim* dışında, hadis alimlerinden bunları sahih sayanlar olmamıştır. Onun tashihi (bir hadis hakkında doğrudur demesi) tenkid edilebilir. Kaldı ki, hadislere «sahihtir» demede, Hâkimin yumuşaklığı herkesçe meşhurdur. Bu husus o dereceye varmıştır ki, çok âlim onun sağlam gördüğü hadisleri sahih bile saymaz.

56. «Beyhakî nehiy hadisini sahih saydı. Celâlettin Suyûtî de Hâkim ve Beyhakînin görüşüne uydu (tebeyyet etti)» diyen kimse, bizzat *Beyhakî* ile *Süyûtî*'nin şahıslarına büyük iftîâ etmiş olur. Eğer bir kişi tutar da (Suyûtînin uydurmaları toplayan) *el-Leâli'l-Masnû'a* adlı kitabını gözden geçirirse, durumun zannettiği gibi olmadığı kendisine açıkça belirir. *Şifâ* hadisi böyle değildir; sahih ve sâbittir. Senedindeki adamlar, *Buhârî* ile *Müslim*'in hadis aldıkları râvilerdir. Binâenaleyh hadisin isnadına söz söylenemez. Ama insan mücâdeleci ve inatçı olursa, o ayrı bir durumdur.

57. *Ebû Dâvud* ile *Munziri*, *Şifâ* hadisi ile ilgili olarak konuşmamış, sükût etmişlerdir. Kâide gereğince, bu iki hadis hâfızının, *Ebû Dâvud* süneninde geçen bir hadis hakkındaki sükûtları; o hadisin doğruluğunun (sihhatinin) gereği sayılmaktadır. *Hâkim Ebû Abdillâh* onun için, «sahihtir» demiştir.

58. *Nûr* sûresinin tefsirinde, nehiy hadisine müfessirlerin teması, onun ihticâca elverişli olmasını (öyle saymamızı) gerektirmediği gibi, hadisin sahihliğine de delil sayılamaz. Şunun için bu iddiayı ileri sürüyorum: müfessirler, her zaman eserlerine sadece sahih hadis almayı âdet edinmemişlerdir. Hatta, hadisçilerin önderlerinden *İmam Bağavî*, *Meâlim el-Tenzil* adlı tefsirinin her yerine, râvilerin durumunun açıklamasını yapmaksızın; *asılsız*, *münker*, *şâz* pek çok haberi doldurmuştur. Bu durum, onun yüce ilmi şahsiyeti ile bağdaştırılamayan bir haldir elbet. Yalnız *Hâfız ibn Kesir* bu noktayı ihmâl etmemiş, tefsirinde naklettiği hadisleri tenkit etmiş, netice olarak da tefsiri, o sahadaki diğer tefsirlerden üstün olmuştur. Şunu demek istiyorum: *Bagavî*'nin nehiy ve yasak belirten haberi eserine alması, hakkı arayan ilim ehli için hucdet olamaz. Kaldı ki *Bagavî*; *Muhammed b. İbrahim eş-Şâmî-Şuayb* . *İshak-Hişâm b. Urve-Ba-*

bası-Âişe senediyle; yazı öğretmeyi yasaklayan hadisi de aynı eserinde kaydetmektedir. Bu hadisin asılsızlığını önceki bölümlerde açıklamış bulunmaktayız.

59. *Allâme Alâeddin el-Hâzin, Lubânu't-Tenzil* adlı tefsirinde, *Âişe* hadisini senetsiz olarak rivâyet etmektedir. Bu durumda, adı geçen hadis nasıl huccet sayılabilir? Elbette delil sayılamaz. Eğer *İbn Cerir Taberî, İbn Kesir, Bağavî, Suyûti, Hâzin* ve benzerleri gibi müteber tefsirciler, yazı öğretmeyi yasaklayan mezkûr hadisi sahih kabul edip eserlerine alsalardı, veya hadis hâfızlarının hadisi sahih sayan müspet kanaatlarını nakletselerdi, o zaman hadisin durumunu düşünmeğe değerdi. Delil olarak mutâlaa olunabilirdi. Madem ki onlar kitaplarına almamışlardır, haber nazar-ı itibara alınamayacaktır.

60. Şöyle bir soru yöneltilebilir; *Allâme Ali el-Kârî, Mişkâtü'l-Mesâbih* şerhi *Mirkâtü'l-Mefâti'h*'te, *Şifâ* hadisini açıklarken der ki: «ben diyorum ki; yazı öğrenme keyfiyeti selef kadınları için câizdir, günümüz kadınları için câiz değildir. Çünkü günümüz kadınları fesada uğramışlardır.» Sonra gördüm ki bazı âlimler şöyle demişler: «bu durum Hafsa vâlidemize verilmiş özel bir müsâadedir. Çünkü efendimizin hanımlarında, başka kadınlarda olmayan özellikler vardı. Allah zü'l-celâl şöyle buyurur: «ey peygamber hanımları, sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz.» (22) Halbuki, «onlara yazı yazmağı öğretmeyiniz şeklindeki hadis, bütün kadınlara yönelik bir yasaktır. Sebebi de onları fitneden uzak tutma isteğidir.» *Sona erdi.*

61. *Miškâtın* farsça şerhi *Eşi'aatü'l-Lemeât*'ta, *Şeyh Abdül-Hak Dihlevî* şöyle demiştir: hanımlara yazının öğretilmesi mevzûunda, yasaklayıcı bir başka hadis daha mevcuttur. Ve bu hadiste: (yazı öğretme cümlesi) vardır. Bu hadisten câizlik de anlaşılır. Bu takdirde adı geçen ifâde, yasaktan önceki zamana ait olur. Bazı alimlerin belirttiklerine göre, validelerimizin hususiyetleri fezâil ve benzeri durumlara hastır. Yazıdan nehiy ise umumî bir durumdur. Diğer hanımlara da aynı yasak geçerlidir. Fitne bunlar için söz konusudur. Yoksa validelerimiz için değil. Hele yazı, onlar için hiçte fitne sebebi değildir.» *Sona erdi.*

62. *İbn Melek* diye tanınan *Şeyh Muhammed b. Abdil-Latif*'te, *Mesâbih* şerhinde aynen bunları belirtir. «Ben derim ki: büyük bilginlere şaşarım; niçin ortaya çeşitli ihtimâller atıyor ve niçin cevâzı sadece *Hz. Hafsa*'ya ait görüyorlar. Bütün bunlar (*Miškât* şâirlerinin ortaya attıkları hususlar), asla mevcut olmayan durumlardır. Tamamı, sağlam deliller ile ispatı gereken hususlardır. Böyle delilsiz ve mesnetsiz bir kapı aralanınca,

(her meselede falancaya aitlik yolu icadedilir). Meseleler de çıkmaza girer. Bunu bir yana bırakalım, *Şifâ* hadisi, konunun sadece *Hafsaya* ait olduğunu iddia edenlerin bil'akis aleyhlerine bir delildir. Madem *Hafsaya* aitti, peki *Şifâ* bizzat kendisi yasak olan bu yazıyı nasıl öğrendi? Nasıl oluyor da efendimiz sadece ona müsâade veriyor? Bu güçlü delil, müsâadenin sadece *Hafsa*'ya ait olmadığını ispat eder.. «Sonrakilere bu müsâade yoktur» sözü de tercih bilâ müraccih'tir. Çünkü, haramlık ve halallik bütün ümmet için eşit olarak vuku bulur. Şâri' kendisi, bazılarını hüküm dışı bırakmışsa, o başka bir durumdur. Hanımların yazı ile bozulabilecekleri ihtimâli, selef hanımları için de söz konusudur ve geçerlidir. «Andolsun, sizden öne geçenleri de biz bilmışizdir; geri kalanları da biz bilmışizdir» (23) âyeti buna en iyi şâhittir.

63. Sözü'n hülâsası şudur: aslında kadınlara yazı öğretmeye, dinin verdiği müsâade konusunda konuşmağa bile gerek yoktur. Yetişkin, bülûğ çağına ermiş her kadın, kendi gibi hanımlardan; veya, kendi yakını olan erkeklerden; henüz bülûğa ermemiş küçük kızlar da, istedikleri herhangi bir kimseden yazı öğrenebilir. Yazı öğrenmek, onların bozulmalarına ve fitneye uğramalarına bir sebep değildir. Eğer böyle bir durum söz konusu olsa idi, şâri' (Allah ve elçisi) mutlaka onlara müsâade vermez, bu hususu yasaklardı. «*Senin Rabbin unutkan değildir.*» (24) Fitneye dûçâr oluş, yazı öğrenmeden değil, başka haricî sebeplerden doğar. Allah en iyi bilir.

64. *Allâme Muhammet Tâhir, Mecmeu Bihârî'l-Envâr* (25) adlı eserinde, *Allâme Tıybi*'den şunları nakleder: «...buna yazı öğrettiğin gibi, nemle rukyesini de öğretsen ya...» sözündeki işâretle Hz. *Hafsa* kastedilmektedir. *Nemle*, korunmak için rukye yapılan; okunup üflenen bir yara ve çıban çeşididir. Rukye yapılırca hasta biiznillah şifâ bulur. (*Arûs*) veya (*rukyetu'n-Nemle*) sözüyle, bazılarının ifâde ettikleri gibi, peygamberimiz eve ait bir takım gizli şeyleri açıkladığı için, Hz. *Hafsanın Şifâ* tarafından uyarılmasını istemiştir. Yoksa peygamberimiz, yasaklanmış bir takım hurâfe sözlerle rukye yapılmasını nasıl ister?»

Ben derim ki; Peygamberimizin (iddiâ edilen) ikinci izah şeklini kasdetmiş olması; insanları rukyeye teşvik edip, yazıyı yasaklamış olması (diğer bir deyişle), rukyeyi tahsis ve kitâbeti inkârı daha ihtimâlli görünmektedir. Cümleyi bu biçimde anlamak daha uygundur. O takdirde mana şöyle olmaktadır; «sen ona ZARARLI BİR İŞ OLAN YAZI YAZMAYI öğre-

(23) el-Hıcr sûresi, âyet: 24.

(24) Meryem sûresi, âyet: 64.

(25) Eserin tam adı; *Macmau'l-Bihâr fi ğarâib et-Tenzil ve latâif el-Ahbâr*. Yazar H. 981 de vefat etmiştir., *Keşfu'z-Zunûn*, II, s. 1599.

teceğine, KOCASINA İSYAN ETMEMESİNİ ÖĞRETMELİSİN.» Birinci anlayışa göre, her iki cümlelerin de inkârı ve menfi anlaşılması söz konusudur. Çünkü rukye, tevekkül sahibi mü'minlerin durumlarına asla uymayan bir haldir.» *Sona erdi.* Bu te'vil kabul edilemez. Meseleyi böyle anlamak, onu tanımamadan, hadisin rivâyetlerini, tariklerini bilememeden; metinleri gerektiği tarzda anlamamaktan neş'et eden bir durumdur.

65. *Hâfız İbn Hacer İsâbe'de* şöyle konuşur: İbn Mende rukye hadisini; (Sevri-İbnu'l-Munkedir-Ebû Bekr b. Süleymân b. ebî Hasme-Hafsa) tarikiyle şu tarzda nakleder: «Kureys'te Şifâ adlı bir hanım vardı. Nemle rukyesi yapardı. Peygamberimiz ona; bunu Hafsaya da öğretsen dedi.» İbn Mende ile Ebû Nu'aym bu haberi daha uzun bir şekilde verirler. Bu haber şöyledir: (Osman b. Amr. b. Osman b. Süleymân b. ebî Hasme - Babası Amr - babası Osman - Şifâ) senediyle «...Şifânın câhiliyet çağında rukyeyi sanat edindiğini, Mekke'de peygamberimize bey'at etmiş olduğunu, bilâhare Medineye hicret ettiğini; nakleder. Şifâ, huzura çıkarılıp peygamberimiz ile görüştürülmüş o da; Ya rasülallah, ben câhiliyet zamanında rukye yapardım. Durumu size arza karar verdim, dedi. Peygamberimiz; söyle, arzet buyurdu. Şifâ der ki, Rasûlu'llaha gösterdim. «Nemle için rukye yap, Hafsaya da öğret» buyurdular.

Durum böyle olunca, *Allâme Tırbî'nin* te'vilinin yanlışlığı kendiliğinden ortaya çıkmış oldu. Aynı zamanda «hanımlara yazı öğretmenin câiz oluşu» da belirdi. Allah en iyi bilir. Onun ilmi en tam bilgidir.

66. (*Ukûdu'l-Cümân fi cevâzi ta'limi'l-Kitâbe li'n-Nisvân*) adlı bu küçük risâlenin müellifi; *Şemsü'l-Hakk Azim-abâdî* diye tanınan *Ebu't-Tayyib Muhammed b. emir* dedi ki; kalem risâlenin yazımını sona erdirip, H. 1302 senesi istirahatete çekildi. Hicret sahibi Rasûl-i ekreme en üstün hurmet ve selâm olsun. Tamam oldu. (26)

(26) Kitabın son cümlelerini Urduca, başım haklarını ve ilgili cezaları belirten yazılar takip eder. Nâşir, Muhammet Talattuf Azimâbâdidir, Kitapta: Dıhli, 1311 tarihi vardır.

الخلاصة

لقد استهدف هذا الكتيب الصغير ، الموهِّف من قبل العالم الهندي " محمد شمس الحق العظيم آبادي (١٢٧٣ / ١٨٥٨) موضوع " تعليم الكتابة للنسوان " ، الذي كتبه على نسق الفتاوى باللغة الفارسية ، هذا الموضوع الذي واجهتنيما مختلفا عبر تاريخ الثقافة الاسلامية . وان شبه الجزيرة الهندية - التي تميزت وخاصة في القرون الأخيرة بتشتت رجال العلم الذين خدموا علوم الأحاديث النبوية وفروعها التي وجدت بخدماتهم الجليلة الحيويّة والنشاط - ما زالت تحتفظ بهذه الميزة الى اليوم .

ويتناول هذا الكتيب الذي يبلغ خمس صفحات من القطع الكبير الخبر الوارد بمنع تعليم الكتابة للنسوان المروي في كتب العلماء كابن حبان البستي ، والحاكم النيسابوري ، والبيهقي . لكن وجود الراوي الشاهي محمد ابن ابراهيم في سند هذا الخبر الذي يقول " لا تنزلوهن الغرف ولا تعلموهن الكتابة وعلموهن المغزل وسورة النور " يقدح في صحة هذا الخبر بحيث لا يجعله صالحا للاحتجاج به . كما أن وجود عبد الوهاب بن الضحّاك في المسند الآخر لهذا الخبر يقدح في صحته . ولذلك ذهب الموهِّف الى عدم وجود أصل لهذا الخبر .

وان الحديث الذي يبين عدم منع تعليم الكتابة للنسوان دينيا موجود ضمن روايات الكتب الحديثية المعتبرة . فان قول الرسول صلى الله عليه وسلم لشفاء : " علمي حفصة رقيقة النمطة كما علمتها الكتابة " مروي في مسند الإمام أحمد بن حنبل ، وسنن أبي داود ، والنسائي ، ومسند الطبراني . ويفهم من هذه الرواية بأن هذه الصحابة كانت تعلم النساء الكتابة في ذلك العصور . وقد عدّ سند ومثني هذا الخبر غير قاصر بالنسبة لقواعد علم الحديث .

والرسالة التي نَقَدَّمُ ترجمتها لم تقتصر على نقل هذين الحديثين ونقد الرواة وتحقيق المسند • فأدلة الآبائي الأخرى التي تميز الموضوع تحتبر - من حيث كونها المصدر والحجة - من الدرجة الثانية والثالثة •

فالمؤلف شمس الحق العظيم آبائي يقوم بتغطية موضوعه بالالتزامه بالنقل ، وكذلك بالاعتماد أحيانا على العلوم التي أكملت عمرها أمثال الأصول والجرح والتعديل •